

Márkus László

Az afganisztáni drogtermelés biztonságpolitikai vonatkozásai

Az Afganisztánban katonákkal jelen lévő országok vezetői általában a terrorizmus elleni harccal indokolják részvételüket az afganisztáni nemzetközi misszióban. Jóval kevesebbet beszélnek arról, hogy az ország a kábítószer-termelésben betöltött szerepe miatt is komoly biztonsági kihívást jelent. Elemzésünk e hallgatás okait igyekszik feltárni.

Afganisztán olyan konfliktusforrás Közép-Ázsiában, amely az elmúlt három évtized alatt nemcsak a régiót volt képes destabilizálni több alkalommal is, hanem – az ország méretén és gazdasági-társadalmi jelentőségén messze túlmutató módon – akár szélesebb nemzetközi eseményekre is hatást tudott gyakorolni. Az ország éveken keresztül a hidegháború egyik kiemelt frontvonalára volt, és ezzel komoly szerepe volt a Szovjetunió összeomlásában. A szovjetek elleni harc során egyben a nemzetközi dzsihád mozgalmának egyik bölcsőjévé vált, a mozgalom harcosai itt szerezték első harci tapasztalataikat. Végül, de nem utolsósorban kitermelte a tálibok radikális iszlám mozgalmát, és otthont adott az al-Káidának, amely képes volt egy olyan nemzetközi kataklizma előidézésére, mint a szeptember 11-i terrorcselekmények.

„Bűnlajstromát” tovább halmozva, az elmúlt évtizedben Afganisztán a világ első számú ópiumtermelő országává lépett elő. A kábítószer-kereskedelem távolról sem csak közbiztonsági vagy közegészségügyi kérdés az országban. Az ópiumgazdaság politikai és biztonsági következményeket hordoz rajta kívül még számos térségbeli állam számára is. A kábítószer, a korrupció és az iszlám szélsőségesek fegyveres akciói ugyanazon problémának az egymásba kapcsolódó szemei, nemcsak Afganisztán-

ban, hanem Pakisztánban, sőt Tádzsikisztánban és Üzbegisztánban is.

Az Egyesült Államok már az 1980-as években aktív részese volt az afganisztáni eseményeknek. Ennek addig volt pozitív politikai hozadéka, amíg a szovjet fegyveres erők lekötése, majd veresége volt a fő cél. A washingtoni vezetés azonban súlyos kritikákat kapott később, hogy voltaképpen ő fegyverezte fel azokat az iszlám szélsőségeseket, akik később ellene fordultak. Ennél sokkal mélyebbre mutat az a vád, amit többek között Alfred W. McCoy történész a *The Politics of Heroin: CIA Complicity in the Global Drug Trade* című könyvében fogalmaz meg. E vád szerint a CIA az 1980-as években intenzíven együttműködött olyan hadurakkal is Afganisztánban, akikről maga is tudta, hogy részesei a nemzetközi droggereskedelemnek. McCoy konkrétan megemlíti Gulbuddin Hekmatyar nevét, aki most történetesen az amerikai érdekek ellen visel „szent háborút”. A történet summája természetesen nem az, hogy az amerikai kormány vagy annak hírszerzése jó szívvvel viseltetik-e a kábítószer-csempészek iránt, hanem az, hogy Washington az 1980-as években egyszer már alárendelte kábítószer-politikai célkitűzéseit a „nagypolitikának”, azaz a szovjetek ellen viselt hidegháború rideg stratégiai érdekeinek.

A kábítószer-kereskedelem felvirágzása Afganisztánban valóban a szovjet megszállás elleni mudzsahed ellenállás időszakához köthető az 1980-as években. A gerillaháború költségeit nagyrészt az ópiumüzlet fedezte. A termelés az évtized elején rögtön meg is kétszereződött, ám a szovjetek kivonulása és a Nadzsibullah-kormány 1992-es bukása után sem állt le, mivel ekkor a polgárháborúvá fajult belső harcok finanszírozásához kellett a drogereskedelem bevételei. A helyzet akkor sem változott radikálisan, amikor a következő évtized közepén a vallásos tálibok vették át az ellenőrzést az ország nagy része felett. Az ópiumbevételeket ők is tudták hová tenni, ezért nem nyúltak hozzá a létező rendszerhez, csak megadóztatták.

Immár évek óta Afganisztánban állítják elő a világ ópiumtermésének 92 százalékát, tavaly, 2007-ben hozzávetőlegesen nyolcezer tonnát. Mianmar a második legnagyobb termelő, de nem több, mint 315 tonnával, ami alig öt százalékos részese-dést jelent. Ez annyira kevés, hogy a kínai piacot sem tudja teljes mértékben ellátni. A maradék három százaléknak az előállítására döntően két latin-amerikai országhoz, Mexikóhoz és Kolumbiához köthető, ők elsősorban az Egyesült Államok piacára szállítanak.

Piaci folyamatok

Az afganisztáni mák- és ópiumtermelés szinte folyamatosan nőtt az elmúlt két-három évtizedben. Afganisztán azonban soha nem szerzett volna ennyire domináns szerepet az ópiumtermelésben, ha az utóbbi pár évben nem épült volna le a korábbi híres délkelet-ázsiai termelő régió, az ún. „Arany Háromszög” (Laosz, Thaiföld, Burma/Mianmar), amely a második

világháború után egészen a közelmúltig a világ első számú ópiumtermelő központjának számított.

Első fázisban, még valamikor a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján, Afganisztán az Arany Félhold régió termelési központjává vált évi 2000 tonna ópiummal, megelőzve Pakisztánt és Iránt. A második fázisban – 1993-tól – Afganisztán termelése kezdett felfelé kúszni, elérte a 3000, majd a 4000 tonnát is. Ezzel párhuzamosan Délkelet-Ázsia termelése csökkenni kezdett az ezredfordulótól, ami Afganisztánt hegemon helyzetbe hozta az elmúlt években. A globális össztermelés mennyisége 1990–2005 időszakában 4000–5000 tonna között nagyjából állandó maradt, csak egyszer lépte át a felső határnak számító ötezer tonnát. Azóta azonban új fázisba léptünk: az afganisztáni termelés újra jelentősen megugrott, 2006-ban hatezer tonna, 2007-ben pedig nyolcezer tonnát állítottak elő a helyben termelt ópiummákból.

Az egyik általános és logikusnak tűnő feltevés az egyre duzzadó afganisztáni ópiumtermeléssel kapcsolatban, hogy ez negatív hatással van az európai és észak-amerikai fogyasztási mutatókra. Az UNODC azonban az ellenkezőjét állítja. A statisztikák szerint Nyugat-Európában a heroinfogyasztók száma az elmúlt években stagnált, az Egyesült Államokban pedig még enyhén csökkent. Történt mindez annak ellenére, hogy a heroin ára az elmúlt évek nagy termelési dömpingje miatt folyamatosan csökkent.

A jelenlegi észak-amerikai kábítószerpiacot a kokain és a cannabistermékek fogyasztása uralja. Az ópium és annak származékai, mindenekelőtt a heroin, a fogyasztásnak mindössze 10–20 százalékát adják. Ráadásul a heroin döntő többsége Latin-Amerikából érkezik ide. Vannak ugyan arra utaló jelek, hogy afganisztáni

eredetű heroin is eljut az Egyesült Államokba, de eddig csak elszigetelt, nagy figyelmet nem keltett egyedi fogásokról érkeztek hírek.

Az európai piacot ezzel szemben még az ópiumtermékek uralják, több mint 50 százalékos arányban. Ugyanakkor itt is inkább a kokain és a szintetikus drogok fogyasztása növekedett: a nyugati sajtó főként a kokain példátlan térnyeréséről számolt be egyes országokban, főleg Spanyolországban, Olaszországban, Nagy-Britanniában és Franciaországban. Egyes nyugat-európai országokban (Olaszország, Németország, Spanyolország, Portugália) 2006 során még csökkent is a heroin fogyasztása.

A kontinens egyetlen szeglete, ahol „heroinlázról” lehet beszélni, Kelet-Európa, leginkább Ukrajna és Oroszország. A heroinfogyasztók száma itt évről évre ijesztebb mértéket ölt. Oroszország számít a legnagyobb piacnak, ahol a heroinfüggők számát másfél és kétmillió közé teszik a különböző becslések, ami éppen másfél-két százaléka a 15 és 64 év közötti aktív lakosságnak. Ukrajnában ez a szám 300 ezer, ami az aktív lakosságra vetítve 0,9 százalékos arányt jelent. Az Európai Unióban másfél millióra becsülik a heroinfüggők számát, ami 0,5 százaléka az aktív lakosságnak. Létszámuk a legnépesebb országokban a legnagyobb: Nagy-Britanniában 340 ezer, Olaszországban 300 ezer, Franciaországban 170 ezer, Németországban 140 ezer, Spanyolországban pedig 70 ezer fő. A világszerte 0,4 százalék.

Kelet-Európa mellett elsősorban Ázsiában növekedett a fogyasztás, különösen azokban az országokban, amelyek tranzitútvonalnak számítanak. Pakisztánban másfélmillió, Iránban 1,7 millió heroinfüggő él. A termelés növekedésének igazán

tragikus hatása azonban Afganisztánban figyelhető meg. A közel egymillió drogfüggő az aktív lakosság nyolc százaléka, ebből az ópiumtermékek fogyasztóinak száma igen magas: az ENSZ statisztikája szerint az aktív lakosság hozzávetőlegesen 1,7 százalékát teszi ki.

Ezek az adatok azt sugallják, hogy nem a NATO-országok szenvedték meg elsősorban az afganisztáni ópiumtermelés ug-rásszerű növekedését. Sőt, az Egyesült Államokat nem is érinti a probléma, de az európai szövetségeseknek sem ez okozza odahaza a legnagyobb fejfájást.

Az ópium és heroin illegális kereskedelmének Európát érintő lényegi elemei ugyanis igazából már az 1970-es évek óta kialakultak:

- az ópiummákot Ázsiában termesztik, és ott készítik belőle az ópiumot;
- az ópium, illetve az abból készített heroin Európába irányuló csempészetét a török szervezett bűnözői csoportok tartják kézben;
- a heroin döntő többsége a Balkán-félszigeten keresztül érkezik Európába.

A máktermelés súlypontja korábban Délkelet-Ázsiában volt, mivel az 1950-es és 1970-es években – többek között a vietnami háborúk nyomán – ebben a régióban a központi hatalom meggyengült, és a helyi hadurak, kiskirályok számára megnyílt a lehetőség saját bázisuk illegális finanszírozására. Később csak annyi változás történt, hogy a termelés áttolódott Közép-Ázsiába, mivel az ennek kedvező kaotikus feltételek Afganisztánban alakultak ki – az 1980-as években a szovjet megszállás és az azt követő polgárháború során.

Sokáig a máktermesztés és az ópium heroinná alakítása is török területen zajlott. Az előbbi az 1972-es általános tilalom nyomán került át az Arany Félhold területére, ez jelentette az afganisztáni ópiumüzlet el-

ső konjunktúráját is. A jó minőségű heroin vizsont még sokáig a török laboratóriumokban állították elő. Az elmúlt időszakban ez a tevékenység is átvevődni látszik Afganisztán és Pakisztán területére. Változatlan viszont a török szervezett bűnözői csoportok dominanciája az afgán termelők és az európai piac, azaz a kínálat és kereslet összekötésében. Ebben a tevékenységben szorosan kapcsolódnak a törökökhöz a balkáni bűnözői hálózatok, mindegyiknél az albánok.

A kereslet uralma

A balkáni csempészútvonalak terén az elmúlt két évtizedben annyi változás történt, hogy a balkáni háborúk idején a nagy szállítmányok igyekeztek elkerülni a veszélyesebb területeket. Emiatt az 1990-es években a Bulgária és Románia területén átvezető északi, illetve a Bulgárián, Macedónián és Albánián át vezető déli útvonalat használták intenzívebben. Az ezredforduló után azonban a Szerbia, Bosznia és Horvátország területén áthaladó központi útvonal visszanyerte jelentőségét.

Természetesen nem a balkáni útvonal az egyetlen, amelyen Európába jut az afganisztáni eredetű heroin. Létezik még az ún. „Selyemút”, amely Közép-Ázsián át vezet Oroszországba, majd onnan Észak-Európába, illetve egy másik útvonalon Kína felé. Az ópium jelentős része Pakisztán felé hagyja el Afganisztánt, ahonnan légi vagy tengeri úton indulnak tovább a szállítmányok.

Érdeemes tehát leszögeznünk, hogy

1. az európai heroinfogyasztás történelmileg nem Afganisztánhoz köthető, korábban a vietnami, laoszi, thaiföldi vagy burmai ópiumtermékek ugyanúgy eljutottak Európába és az Egyesült Államokba is;

2. sem az ópiumtermelés koncentrációja, sem a megnövekedett mennyiség nem okozott jelentős változásokat az EU- és NATO-tagállamok piacán, a növekedés kárvallottja Kelet-Európa és Közép-Ázsia;

3. az ópiumtermelést eddig mindig nagy földrajzi mozgékonyág jellemezte: ha egy terület bezárult a máktermesztés számára, egy másik lépett a helyére.

Ez jelenség még Afganisztánon belül is megfigyelhető: a szorosabb ellenőrzés alá vont északi tartományokból a tálibok felügyelte déliekbe költözött át a máktermesztés. A terület szűkülésére ráadásul intenzívebb termeléssel válaszoltak az ópiumgazdaság szereplői, így a kibocsátott mennyiség annak ellenére is nőtt, hogy a termőterület kisebb régióra koncentráldik. Nincs ok azt hinni, hogy az afganisztáni termelés felszámolásával tartósan meg lehet szüntetni a heroin-kereskedelmet. Az UNODC 2008-as éves jelentése így fogalmaz: „Bár továbbra is nagy erőfeszítéseket kell tenni a kínálat csökkentésére, a globális kábítószer-ellenőrzés területén a legkiemelkedőbb feladat mégis a kereslet csökkentése marad, mert csak ez vezethet hosszú távon a kínálat csökkenéséhez.”

A nemzetközi fegyveres erők és drogellenes fellépés

A valós motiváció hiányában semmi meglepetést nem kellene okoznia annak a ténynek, hogy a nemzetközi fegyveres erők (ISAF/NATO-, illetve Enduring Freedom-művelet) távolról sem viseltettek osztatlan lelkesedéssel a drogellenes harc iránt. Annak ellenére, hogy az ópiumtermelés mindig is központi téma volt az európai és amerikai sajtóban, az ellene folytatott küzdelem nem volt igazán priori-

tás sem a katonák, sem a politikusok számára. A katonai misszióknak eleve nem is szerepelt a mandátumában, hogy a kábítószertermelők és csempészek ellen közvetlenül fellépjenek. Ezt a helyi hatóságok feladataként szabták meg. Az ISAF szerepe mindössze arra korlátozódik, hogy „hírszerzési adatok megosztásával és hatékony információs kampánnyal, illetve az Afgán Nemzeti Fegyveres Erők kábítószert-

Néhány más helyszínen lezajlott epizód igazolni látszik a katonai vezetők hozzáállását. Noha az 1990-es évek óta a szervezett bűnözést az egész Balkánon biztonsági kockázatokat is rejtő problémaként könyvelik el, a nemzetközi fellépés sokáig elég erőtlen volt, inkább csak konferenciákra, elemzésekre és a helyiek ösztönzésére korlátozódott. Különösen nagy figyelmet kaptak azonban pár évvel ezelőtt azok az információk, melyek szerint az akkor még számos szökésben lévő hágai vádlott rejtőzködését a szervezett bűnözési körök bevételeinek egy részéből fedezik. Amikor 2005-ben David Leakey brit tábornok vezetésével kezdetét vette az EU Althea békefenntartó hadművelete Bosznia-Hercegovinában, az információk nyomán a parancsnok műveletet indított a Bosznia területén ijesztő méreteket öltő illegális fakitermelés visszaszorítása érdekében. A katonai járőrök a helyi hatóságokkal együttműködve igazoltatni kezdték a csempészeket, segítettek az elkobzásokban és az adatgyűjtésben. A fellépés néhány hónap után már látványos eredményt hozott ugyan, ám a szarajevói EU rendőri misszióknak (EUPM) és sok diplomatának nem tetszett a zöld egyenruhások hatékony szerepvállalása, mert Bosznia-Hercegovinát éppen akkor egy normálisan működő államként igyekeztek beállítani. Gyorsan megjelent tehát az ellenvetés, hogy a szervezett bűnözés elleni harc „nem katonai feladat”. Hiába üdvözölték tehát a helyiek, a művelet leállt, Leakey távozása után pedig az EUPM-t ki is szorították a szervezett bűnözés elleni harcból, és csak a hírszerző információk gyűjtését, illetve azoknak az EUPM-hez való továbbítását jelölték ki feladatául.

ellenes műveleteinek segítségével támogatja az afgán kormányt és a nemzetközi kábítószert-ellenes erőfeszítéseket”.

Ez tehát azt jelenti, hogy a helyszínen dolgozó katonai hírszerzők információit gyűjtene a kábítószertermeléséről és csempészetéről, munkájuk eredményeiről pedig automatikusan tájékoztatják feljebbvalóikat. Aki viszont valaha is dolgozott katonai hírszerzőkkel, az tudja, hogy az információk horizontális megosztása távolról sem annyira egyszerű feladat, különösen, ha nincs meg a szükséges bizalom azzal szemben, akivel meg kellene őket osztani. Nem is lehet hibáztatni a hírszerzőket, amikor vonakodnak kiadni a kezükből olyan értesüléseket, amelyekből ki lehet következtetni, hogy honnan származnak, mert nyilvánvalóan nem szeretnék mások felelőtlen magatartása vagy éppen egyenesen rosszhiszeműsége miatt kockára tenni értékes forrásaik biztonságát. Az afgán partnerek esetében pedig valóban nehéz eldönteni, hogy éppen melyik oldalon játszanak.

Az afgán fegyveres erők támogatása azt jelenti, hogy az ISAF is segít az ópiumfakitermelés visszaszorítását vagy netalán egy kábítószert-laboratórium lerombolását végző különítmény fegyveres biztosításában. Ez igen kellemetlen feladat, az ISAF nem is szereti. NATO-vezetők külön hangsúlyozni is szokták, hogy az ISAF-erők közvetlenül nem vesznek részt az akciókban, nem feladatuk a termelők és csempészek elleni katonai fellépés, ők csak biztosítanak. Ennek ellenére sor került fegyveres összetűzésekre, a holland erőknek volt is alkalmuk tapasztalatot szerezni erről. Jó példa a katonáknak a feladattól való irtózására, hogy amikor pár évvel ezelőtt a brit fegyveres erők jelentősen megnövelték jelenlétüket Afganisztán déli részén, fizetett hirdetések tettek közzé, amelyekben tudatták a

helyekkel, hogy a mákültetvények felszámolása nem tartozik a katonáik feladatkörébe...

Az Enduring Freedom (Tartós szabadság)-misszió amerikai katonai vezetőinek katasztrófális hozzáállásáról egy drogellenes harccal megbízott amerikai főtisztviselő számolt be nemrégiben egy napilap hasábjain. Elmondása szerint a Pentagon vezetői, Donald Rumsfeld volt védelmi miniszterrel az élen, a kezdetektől fogva pokolba kívánták a drogellenes akciókat, mert azokat csak zavaró tényezőnek tekintették a tálibok és más felkelő csoportok ellen napi rendszerességgel folytatott harci cselekményeik során. Karl Eikenberry altábornagy, aki az amerikai csapatok főparancsnoka volt Afganisztánban 2005–2006-ban, világosan értékre adta a *Drug Enforcement Agency (DEA)* és a külügyminisztérium munkatársaiknak is, hogy számára a drogellenes harc nem prioritás. A tábornokok ellenséges attitűdje odáig fajult, hogy Freakley vezérőrnagy például 2006-ban önhatalmúlag betiltotta a DEA minden tevékenységét saját hadművelési területén, amely történetesen Nangarhar régió volt, az afganisztáni kábítószeripar egyik fő központja.

Drogellenes kísérletek és kudarcok

A nemzetközi elképzelések szerint tehát a kábítószer elleni harc alapvetően a helyi afgán hatóságokra maradt. Nézzük, hogy mit is tettek ők ebben az ügyben! A kabuli kormány 2002-ben betiltotta az ópiummák termesztését, ezzel megtette az első formális lépést, amit a nemzetközi közösség elvárt az akkori új hatalomtól. A tiltásnak azonban nem tudtak érvényt szerezni a központi hatóságok, az ópiumüzlet zavartalanul folyt tovább, mi több, folyama-

tosan növekedett. Pár év szemlélődés után 2005-ben az amerikai tanácsadók az alábbi pontokból álló programtervvel álltak elő:

- informatív kampány a heroin pusztító hatásáról és az ópiummák termelésének törvényellenességéről;
- alternatív termények felajánlása a földműveseknek;
- a mákültetvények kiirtása;
- a drogszállítmányok elfogása;
- a csempészek letartóztatása és büntetőeljárás alá vonása;
- az igazságszolgáltatási rendszer működőképessé tétele.

Mivel az elmúlt években egyetlen alternatív termény sem volt képes legalább megközelítőleg annyi profitot biztosítani a gazdáknak, mint az ópiummák, a mákültetvények kiirtása elengedhetetlen része volt a stratégiának. Az amerikai szakértők a permetezéssel történő irtást javasolták, állítólag ez már bevált Guatemalában, az Arany Háromszögben és a szomszédos Pakisztánban is az 1990-es években. A permetezett anyag a glifozát, ami kertészboltokban is széles körben használt és egészségre teljesen ártalmatlan gyomirtó. Karzai elnök azonban makacsul ellenzte a légi úton történő permetezést, ezért nem maradt más, mint a gépekkel történő ültetvényirtás. Ez nemcsak alacsony hatékonyságú volt, de a fegyveres ellenállás miatt kimondottan veszélyesnek és a helyi korrupció újabb melegágyának bizonyult. Az irtási akciókat vezető tisztvi-

Egy hektár föld 25–50 kilogramm ópiumgyanta előállításához elegendő, és a termelők 120 dollárt kapnak érte kilónként. A gazdák átlagban 4600 dollár bevételhez jutnak egy hektár ópiummákból. Ha búzát ültetnek, akkor ez a végösszeg hektáronként csupán 550 dollár.

selők védelmi pénzeket kezdtek szedni, és csak a nem fizetők ültetvényei ellen indították meg a műveleteket. Ráadásul a tálibok gyorsan felismerték a kínálkozó lehetőséget: a gazdák védelmezőjeként nemcsak szították a fegyveres ellenállást, hanem aktívan részt is vettek a kabuli különítmények megtámadásában.

Ennek ellenére néhány északi és keleti tartományban sikerült elérni az irtásokkal, hogy a gazdák kockázatvállalása alábbhagyott, és az ópiummák helyett inkább a kevésbé jövedelmező, de retorziókkal nem fenyegető terményeket választották. A máktermelés országos szinten azonban

Hadzsi Basir Nurzai az 1990-es évek egyik legbefolyásosabb drogbárója, aki közeli kapcsolatokat alakított ki a tálibok spirituális vezetőjével, Omar mullahal és a pakisztáni titkosszolgálattal. 2001-ben feladta magát az amerikai csapatoknak, a katonai hírszerzés emberei azonban rövid informatív beszélgetés után elengedték, még mielőtt a DEA képviselői a helyszínre érkeztek. Együttműködése jeléül a hadúr 2002 januárjában beszo­ gáltatott az amerikaiaknak 15 teherautónyi fegyvert, köztük 400 darab légelhárító rakétát. Ezt követően Pakisztánból irányította a droglaboratóriumok és csempészhálózatok tevékenységét. Az amerikai képviselőház egyik bizottsági jelentése szerint minden második hónapban több mint két tonna heroint csempésztetett ki az afganisztáni Kandahár tartományból Pakisztánba, amit aztán állítólag az al-Káida emberei értékesítettek. Emiatt a Bush-adminisztráció 2004 júniusában körözést adott ki ellene. Olyan hír is kering, hogy az FBI és a CIA emberei igyekeztek egyezséget kötni vele, hogy szabadon folytathatja „üzleti tevékenységét”, ha információkat szolgáltat az afganisztáni drogkereskedele­mről, a tálibokról és az al-Káidáról. Az együttműködésről nem tudni közelebbit, viszont amikor Nurzai 2005 áprilisában New Yorkba érkezett egy menetrend szerinti repülőjáráttal, az amerikai hatóságok a repülőtéren letartóztatták.

nem csökkent, csupán annyi történt, hogy a déli tartományokban koncentrá­ lódott, ahol az ottani földbirtokosok a tálibok védelme alatt még növelni is tudták 2007-ben a termésátlagot. 2008 első felében a kormány útnak indított egy különítményt a déli Helmand tartomány mákül­ tetvényei­ nek kiirtására, de az utolsó pillanatban a nemzetközi erők visszaléptek a kíséretétől, majd a helyükre lépő afgán fegyveresek is kihátráltak, ennek következtében a csoport véres fejjel tért vissza Kabulba. A tervezett 25 ezer helyett mindössze 1000 hektárnyi ültetvényt irtottak ki.

Kedvező perspektívát jelent viszont, hogy az alternatív termények esélyei jelentősen megnöttek a mezőgazdasági árak tavalyi vilá­ gpiaci megugrásával. Ez sokkal biztatóbbnak tűnik az olyan korábbi elkeseredett ötleteknél, mint például a cannabis termesztésének felajánlása az ópiummák helyett. Bár a cannabistermékek hatása kétségtelenül kevésbé pusztító, mint a heroin, de a profit ugyanúgy a bűnözők pénztárcáját vastagítaná, ezért erősen kétséges, hogy egy ilyen fordulatot pozitív változásként lehetne értékelni. A cannabis termesztése már így is nagyüzemben zajlik az ópiummákkal párhuzamosan. Az afgán rendőrség egy egyedülálló akcióban 260 tonna hasist foglalt le 2008 júniusában, ami nagy valószínűséggel világrekordnak számít.

Biztató részeredménynek tűnt az is, hogy sikerült különleges, kábítószerügyekkel foglalkozó bíróságokat felállítani, amelyek­en több száz büntetőeljárás indult – legalább közép­szintű csempészek ellen. A bíróságoknak nem egyszerű ellátniuk a feladatukat, több bíró is gyilkosság áldozata lett az elmúlt időkben. A nagy halak eddig érintetlenek maradtak. Az egyetlen komoly szereplő, akinek kezére bilincs került, Hadzsi Basir Nurzai, egy pastu etniku-

mú kábítószer-kereskedő volt, de őt az amerikai hatóságok tartóztatták le 2005-ben New Yorkban.

A drogbárók többsége már csak azért sem kerülhetett horogra, mert a kabuli kormány holdudvarához tartozik. A sajtóban is megjelent, hogy az ország volt főügyese, Abdul Jabbar Sabit legalább húsz vezető kormánytisztviselőről tudott, akik a háttérben üzleteket kötöttek a drogcsempészekkel. A főügyész azonban utasítást kapott Karzai elnöktől, hogy ne kezdeményezzen eljárást a korrump vezetők ellen. Ebből komoly nézeteltérés származott, aminek a vége Sabit menesztése lett 2008 derekán. A drogüzletből profitálók között számos tartományi kormányzó és törvényhozási képviselő van, ez világosan kiderül a jól értesült nemzetközi képviselők beszámolóiból. Magának az elnöknek a közvetett érintettsége is felmerült, hiszen testvére is érdekelt volt a drogkereskedelemben, illetve ő maga szavazatainak 95 százalékát a máktermelő régiókban kapta.

De nem csak a kabuli kormánykörök és a drogbárók összefonódásáról beszélhetünk. Az *International Crisis Group* nemrégiben megjelent rövid cikke azt feszegeti, hogy az afganisztáni ópium-kereskedelem legbefolyásosabb szereplői állandó meghívottjai a diplomáciai, katonai és donorszervezetek fogadásainak is. Sőt, a drogpénzek tisztára mosása céljából vásárolt drága kabuli ingatlanok bérlői éppen a nagykövetségek és nemzetközi szervezetek. A drogüzletben érintett hadurak némelyike ráadásul a nemzetközi katonai erők szövetségese vagy informátora, és szolgálataiért cserébe mindenki szemet huny viselt dolgaik felett. Megjémiéltódné tehát az 1980-as évek amerikai politikája, amikor a drogellenes harc háttérbe szorult a katonai stratégiai érdekekkel szemben?

Az afgán rendőrség, amelynek felállítását Németország és az amerikai State Department felügyelte és finanszírozta, szintén több sebből vérzett, amikor a drogellenes küzdelemben vetették be. A legnagyobb sebet alulfizettségnek hívták. Ezen a seben át aztán rövidesen megjelent a fertőzés is, a korrupció. A nyugati és helyi afgán sajtóban ezért rendszeresek az arról szóló újságcikkek, hogy rendőri vezetők aktívan vesznek részt a kábítószer-csempészetben, rendőri járműveken csempészik a kábítószeret, sőt egymással agresszívan rivalizálnak. Egy pár éve megjelent értékelés szerint az afgán belügyminisztérium állományának nyolcvan százaléka érintett a drogkereskedelemben.

Világosan látszik tehát, hogy a kábítószerüzlet általánosan korrumpálja az afgán közigazgatást és társadalmat. A NATO tagállamai által elképzelt demokratikus, nyugati típusú társadalmi fejlődési irány teljesen lehetetlen, amíg az ópiumüzlet ilyen mértékben virágzik. A szakirodalom a szervezett bűnözést már egy ideje az államhatalom meggyengülését, működésképtelenségét (*failed state*) előidéző legfőbb tényezők közé sorolja, és Afganisztánt ennek legtipikusabb példái között emlegeti.

Lehet még rosszabb is

Van viszont a kábítószerkérdésnek egy sokkal aggasztóbb vetülete is. A kabuli kormány és a nemzetközi katonai erők elleni fegyveres felkelés számos csoportja húz anyagi hasznot az ópiumüzletből. Gulbuddin Hekmatyar fegyveres csoportja és az ellenállás vezető ereje, a tálibok egyaránt részesednek a drogüzletből. A felkelők az ellenőrzésük alatt tartott területeken

megadóztatják a máktermesztőket és az ópiumkereskedőket is. Ez sem új jelenség. A tálibok már az 1990-es években is adóztatták a tevékenységet, Hekmatyart pedig az egyik leghatalmasabb drogbáróként tartották számon az 1980-as és 1990-es években.

Az ebből származó bevétel nagyságát lehetetlen pontosan tudni. Az UNODC becslése szerint az afganisztáni ópiumüzlet 2007-ben négy milliárd amerikai dollár értékű volt az ország határain belül. Ebből mintegy egymilliárd dollár marad a gazdáknál, a felkelők őket tudják a legkönnyebben megadóztatni. Az ENSZ szerint ez az adó 100 millió dollár bevételt jelent éves szinten. Sajnos nem világos, hogy miként jutnak erre a következtetésre, mert más források szerint a tálibok által kivetett *zakat* húsz százalékos kulccsal működik, tehát 200 millió is lehetne a végösszeg. Ebből kiindulva a 2006-os évre, amikor a feltételezések szerint 700 millió dollár maradt a termelőknél, brit újságírók 140 millió dollárra tették a felkelők minimális bevételét.

De csak a minimális bevételüket, mert a termesztők által fizetett adó távolról sem az egyetlen módja a drogjövedelmek

2001 előtt egy volt szovjet köztársaságbeli terrorszervezet, az Üzbég Iszlámista Mozgalom is bekapcsolódott a közép-ázsiai drogcsempészetbe. A szervezet aktivistái ellenőrzésük alá vonták a „Selyemút” csempészcsatornáinak hetven százalékát. Jelentős hasznót húztak az afgán heroin Oroszországba szállításából, ebből finanszírozták az alaptévékenységüket. A terrorszervezet szorosán együttműködött a tálibokkal és az al-Káidával, amelyektől segítséget kapott a Tádzsikisztán, Üzbegisztán és Kirgízia területén végrehajtott akcióihoz. Vezetője, Juma Namangani, 2001-ben meghalt, ezt követően a szervezet fokozatosan kiszállt a drogcsempészetből.

megcsapolásának. A felkelők különböző szolgáltatásokat is nyújtanak a droggereskedőknek. Az egyik ilyen, hogy fegyveres védelmet nyújtanak a drogszállító konvojoknak, az ópiumbazároknak és a heroinlaboratóriumoknak. Arra is van példa, hogy beszállnak egyes kereskedők vagy csempészek mellett az egymás közti leszámolásokba. Mindezekért komoly anyagi ellenszolgáltatás jár, amelynek összértékét egyes becslések 200–400 millió dollár közé teszik évente. Ennek egy részét a tálib harcosok vágják zsebre, de jelentős összegek jutnak a felkelés logisztikai támogatására: a fegyverek, a lőszer, az élelem beszerzésének, a harcosok napidíjának fedezetét egyre nagyobb arányban a drogpénzekből teremtik elő.

Ha elfogadjuk azt az alapvetést, hogy az afganisztáni állam tartós stabilitása nem lehetséges addig, amíg a kábítószertermelés, szervezett bűnözés és korrupció ilyen méretű az országban, illetve megalapozott feltételezésnek tekintjük azt, hogy a felkelők háborús kapacitását jelentősen segítik a drogüzletből származó százmillió dollárok, akkor világosan látható, a politikai szituáció eltér az 1980-as évektől. Az Egyesült Államok és a NATO katonai erői jelenleg nem rendelhetik alá a kábítószer elleni harcot a tálibok és más felkelő csoportok elleni katonai stratégiai érdekeiknek.

A kábítószer-termelés letörése jelentős bevételektől ütné el a felkelőket. Ez önmagában még aligha lenne stratégiai jelentőségű, mivel más pénzügyi forrásokkal is rendelkeznek. Annak sokkal fontosabb lenne a politikai üzenete, ha a kormány érvényesíteni tudná az akaratát, a tálibok pedig nem lennének képesek hatékonyan megvédeni a klienshálózatukat. Addig azonban, amíg a kabuli kormány emberei inkább titokban maguk is beszállnak az

illegális üzletbe, ami ellentétes a kormány által deklarált politikai célokkal, ráadásul segíti saját ellenségüket, nem túl sok esélyt látni a központi hatalom súlyának növekedésére. Az ópiumgazdaság elleni csapás ahhoz kell, hogy a Nyugat által támogatott kabuli hatalom túlélési esélyeit legalább minimálisan biztosítsa.

A jelenlegi helyzet fennmaradása erodálja a nyugatbarát erők morális és politikai tekintélyét, a felkelők pedig az anyagi

haszon mellett még politikai tőkét is kovácsolnak belőle. Ez hosszú távon oda vezet, hogy egyre növekvő létszámú nemzetközi katonai erőre lesz szükség a status quo fenntartásához. A nemzetközi erők távozásával pedig felborul az egyensúly, és az 1970-es évekbeli dél-vietnami koreográfiát vagy esetleg – behelyettesítve a behelyettesítendőket – a Nadzsibullah-kormány bukását láthatjuk majd megismétlődni. ■

Irodalom

United Nations Office on Drugs and Crime: 2008 World Drug Report.

United Nations Office on Drugs and Crime: Annual Report 2008 covering activities in 2007.

United Nations Office on Drugs and Crime: Illicit Drug Trends in Afghanistan. April 2008.

West, Jessica: The Political Economy of Organized Crime and State Failure: The Nexus of Greed, Need and Grievance. *Journal of Politics*, Vol. 6. (2006), 1–17. o.

Schweich, Thomas: Is Afganistan a Narco-State? *The New York Times*, 27 July 2008.

Grono, Nick – Nathan, Joanna: The Guests at Kabul's Garden Parties. *The Boston Globe*, 7 September 2008.